

Trauman kokeneen kohtaaminen

TRAKON hanke

Euroopan unionin osarahoittama

SeAMK
SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

TRAKON
Trauman kokeneen kohtaaminen

Traumainformoitu työote LASTENSUOJELUSSA JA PERHEPALVELUISSA

Traumataustat ja niiden vaikutukset asiakkaisiin lastensuojelussa ja perhepalveluissa

Minna Katajamäki ja Kati Sarvela

3.11.2023

Sisältö

- Taustateoriat
- Lastensuojelun ja perhetyön erityispiirteitä
- Mitä tarkoittaa traumainformoitu työote?
- SAMHSAn mallit
- ACE, kokemukset, PCE kokemukset ja PACE-tietoisuus
- HARJOITUS
- Trauman vaikutuksia eri ikäisiin lapsiin
- Kehityksellinen trauma, monimuotoinen trauma ja kiintymyssuhteet
- Polyvagaaliteoria ja vireystilaikkuna

Sen sijaan, että koulutamme lapsemme vastaamaan vanhempien odotuksiiin, meidän on koulutettava aikuiset vastaamaan lasten psykologisiin, tunne- ja kehityksellisiin tarpeisiin.

Zoe Tolman

TAUSTATEORIAT

Systeemisyys (vrt. systeeminen lastensuojelu)

- Lapsuusiän trauma, mukaan lukien altistuminen päihteille, on vakava kansanterveysongelma.
- Toksisella stressillä on potentiaalisesti pitkäaikaiset negatiiviset vaikutukset aikuisuuden fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen.
- Yhteisöjen tulee rakentaa infrastruktuuri, jolla on kyky estää traumatusoitumista: Sillä tulee olla kyky reagoida toksisen stressin seurausvaikutuksiin asianmukaisesti sekä sen tulee edistää resilienssiä.
- Toipumiskulttuuri edellyttää, että kykenemme näkemään trauman ja resiliensin systeemisenä, monikerroksellisena ilmiönä.

- TOIPUMISESSA HUOMIO IHMISSUHTEIDEN LAADUSSA JA KORJAAVISSA KOKEMUKSISSA!

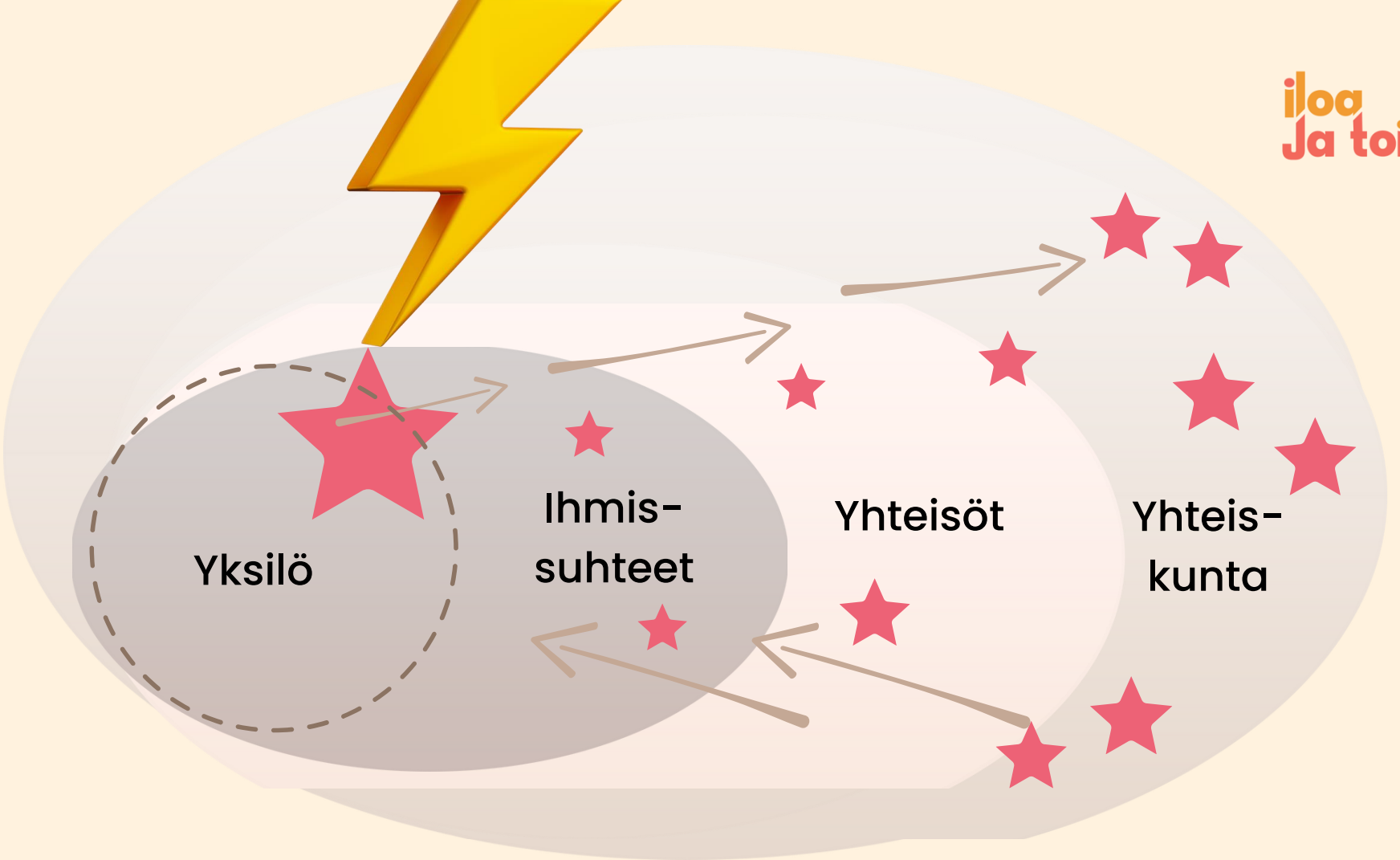
Lauren Weisner, (2020). Individual and community trauma: Individual experiences in collective environments, Illinois Criminal justice information authority - Center for violence prevention and intervention research, July 15 2020

TRAUMA

=

Systeeminen

ilmiö

Traumaattisia kokemuksia voidaan kokea myös kollektiivisesti. Tällöin ne vaikuttavat laajempaan yksilöiden joukkoon. Sosioekologinen malli, joka on mukautettu Urie Bronfenbennerin ihmiskehityksen ekologisesta viitekehyksestä, korostaa eri henkilökohtaisten ja ympäristötekijöiden hierarkkisia, vuorovaikutteisia vaikutuksia ihmisen käyttäytymiseen ja auttaa käsittämään, kuinka trauma voidaan kokea kollektiivisesti. (Lauren Weisner, 2020.)

TAUSTATEORIAT

Interpersonaalinen neurobiologia (IPNB)

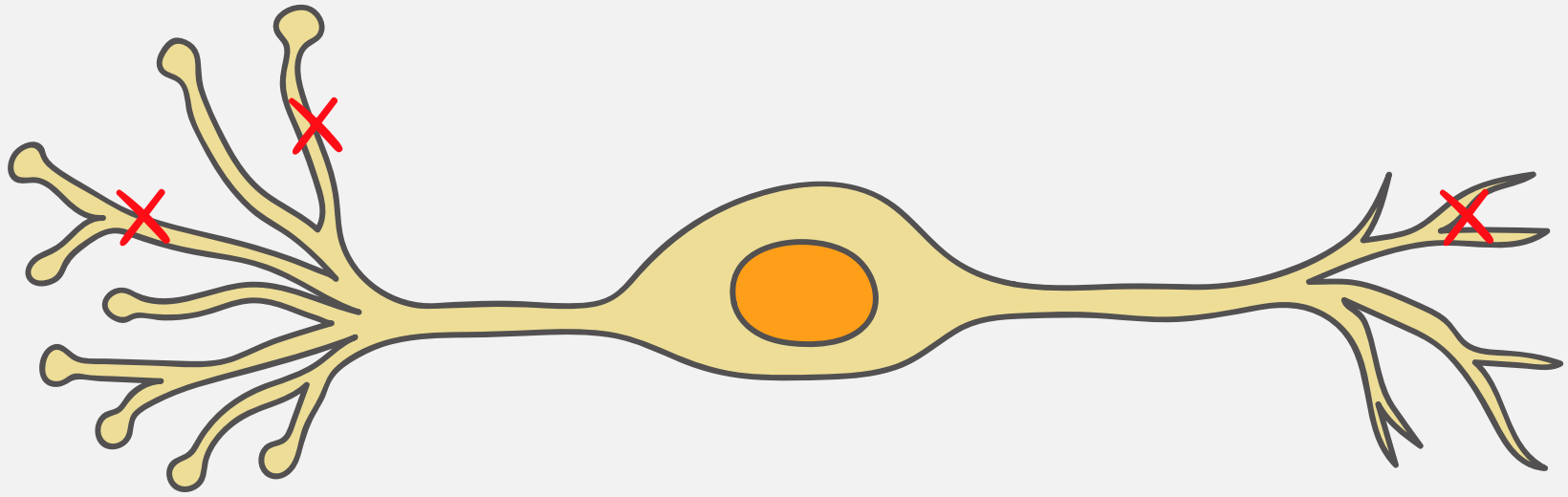
- IPNB on ensisijaisesti teoria ja käytännöllinen toimintamalli, joka kuvaa ihmisen kehitystä ja toimintaa kehon, mielen ja ihmissuhteiden välisen suhteen tuotteena.
- Toinen termi sille on relationaalinen neurotiede.
- IPNB kuvaa, kuinka aivot ja mieli muotoutuvat tai kehittyvät ja kuinka ne toimivat geenien ja ihmissuhteiden vuorovaikutuksessa.
- IPNB on vahvasti juurtunut kiinnitymyssuhdeteoriaan.

Lähde: https://www.icc.institute/iccm/what-is-interpersonal-neurobiology-ipnb/

Lähisuhteet muovaavat vauvan hermosoluja ja niiden verkostoja

- Ympäristötekijöillä on ratkaiseva rooli synaptisten yhteyksien muodostumisessa syntymän jälkeen.
- **Kiintymyssuhteet** ovat vauvalle ja pienelle lapselle tärkeimmät ympäristötekijät, jotka muokkaavat aivojen kehitystä sen maksimaalisen kasvun aikana.
- Lähisuhteet ovat arkkitehtejä sille, miten kokemus vaikuttaa geneettisesti esiohjelmoidun, mutta kokemuksesta riippuvan, aivojen kehittymiseen.
- Geneettiset aikuisuuden mahdollisuudet todentuvat sosiaalisten kokemusten puitteissa, jotka vaikuttavat suoraan siihen, miten hermosolut liittyvät toisiinsa.

Daniel J. Siegel, (2012) The Developing Mind, How Relationships and the Brain Interact to Shape with who We Are, NY: Giuilford.com

TAUSTATEORIOITA

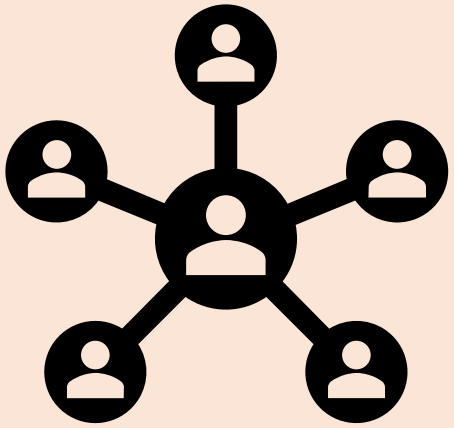
Kiintymyssuhteet ja niiden monimuotoisuus

- Vanhempi ei ole vain kiintymyssuhdehahmo, vaan voi olla myös kasvattaja ja joskus leikkikaveri.
- Opettaja on enimmäkseen kasvattaja, mutta hän voi olla myös kiintymyssuhdehahmo.
- Sisarus- ja vertaissuhteissa on kiintymyssuhteen piirteitä, jotka voivat olla enemmän tai vähemmän korostuneita riippuen kehitysvaiheesta ja ympäristöstä..
- Rajoittava tekijä ei ole kiintymyssuhteiden lukumäärä, vaan lapsen sellaisten kokemusten oppimismahdollisuus, joissa kokemuksista tulee emotionaalisesti positiivisesti merkittäviä
- Tärkeää on saada kokemuksia jotka ruokkivat turvaa ja vakautta.

Marian J. Bakermans-Kranenburg, (2021), The limits of the attachment network, Clinical Child & Family Studies, Vrije Universiteit, Amsterdam, The Netherlands

Mitä traumainformoitu työote on ja mitä se ei ole
"TRAUMA ON JOKAISEN ASIA"

Kysymys ei ole siitä, että

- Meistä kaikista tulee "terapeutteja" tai trauma-asiantuntijoita
- Olisi ”me" ja "he" [me!]
- Se olisi helppoa! Ei ole rasti ruutuun oikotietä
- Ei vain vaihdeta työpaikkaa, vaan toimitaan siten, että työstä tulisi palkitsevampaa

Se on

- Rakentamista sen muutosprosessin kannattelemana, joka on jo käynnissä
- Se koskee koko skotlantilaista työvoimaa: ”Trauma on jokaisen asia”
- Matka ei määränpää
- Aloita siitä, missä olet, teet mitä voit, sillä mitä sinulla jo on

Skotlannin NHS:n kansallinen ohjelma:
https://transformingpsychologicaltrauma.scot/media/h4wdfopv/nttp-webinar-intro-slides-pdf.pdf

MITÄ TARKOITTAA TRAUMAINFORMOITU TYÖOTE?

Vahvistetaan tietoisuutta traumojen yleisestä esiintyvyydestä

Lisätään ymmärrystä traumojen seuraamuksista

D. Yatchmenoff et al, 2017, Implementing Trauma-Informed Care: Recommendations on the Process, Vol. 18 No. 1 (2017): Special Issue: Trauma-Informed Practice

CC Kati Sarvela

Omistaudutaan traumainformoituihin käyntäntöihin, toimenpiteisiin ja strategioihin

Paradigmasiirtymä

Mikä sinussa on vikana?

↓

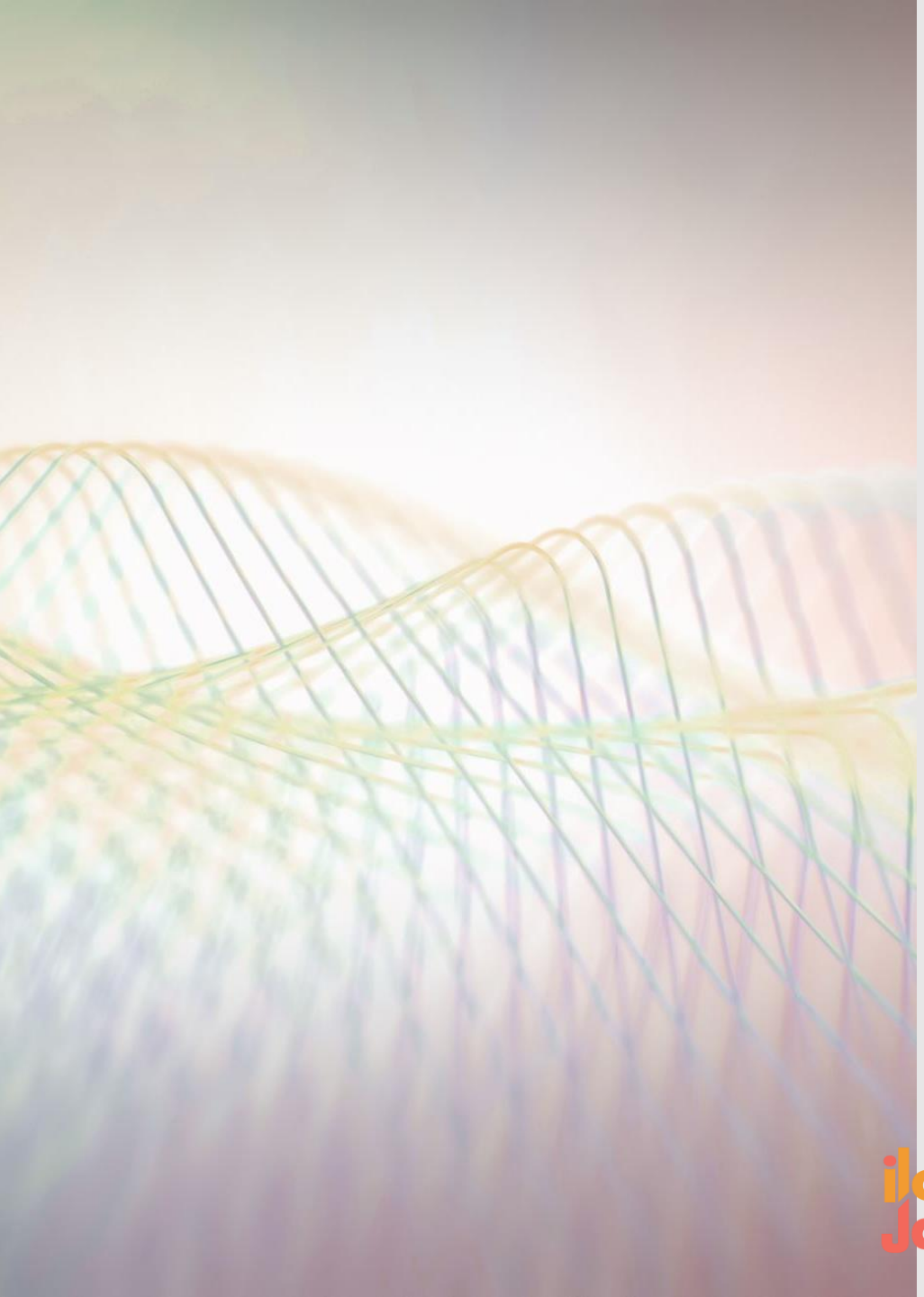
Mitä sinulle/minulle on tapahtunut?
(Mitä olen/olet kokenut?)
Mitä suvussasi on tapahtunut?
Mitä kansallesi on tapahtunut?

(Sandra Bloom & Brian Farrangher, 2013)

CC Kati Sarvela

Traumainformoidut varotoimet

- Kohdellaan jokaista ihmistä (lasta, opiskelijaa, työtoveria) mahdollisena trauman kantajana.
- Pyritään olemaan aktivoimatta hänen vanhoja traumoja ja olemaan aiheuttamatta uusia.
- Turvallisuuden tunteelle rakentuvan toimintaympäristön rakentaminen.

iloa ja toivoa

Traumainformoitu lähestymistapa rakentaa hyvinvoinnin ekosysteemiä

Traumainformoitu järjestelmä on "ekosysteemi", joka tukee ja edistää kaikkien kansalaisten terveyttä ja hyvinvointia.

Traumainformoitu lähestymistapa pyrkii yhteisen mission ja perusperiaatteiden omaksumiseen, mikä luo pohjaa yhteistoiminnallisuudelle ja ohjaa kokonaisjärjestelmän muutosta.

SAMHSA on kehittänyt ja levittänyt periaatteita, jotka ovat vaikuttaneet hyvinvointijärjestelmien muutokseen kansallisesti ja kansainvälisesti.

iloa ja toivoa

L. Kimberg and M. Wheeler, 2019, SAMHSA 2014

SAMHSA:N 6 PERIAATETTA TRAUMAINFORMOIDUSSA LÄHESTYMISTAVASSA

1 TURVA

2 LUOTTAMUS JA LÄPINÄKYVYYS

3 VERTAISTUKI

4 KUMPPANUUS JA YHTEISTOIMINTA

5 VOIMAVARALÄHTÖISYYS, OMA ÄÄNI JA VALINNAN MAHDOLLISUUDET

6 KULTTUURI-, SUKUPUOLI JA HISTORIA-SENSITIIVISYYS

iloa Ja toivoa
Kati Sarvela

TRAUMOJEN KOLME K:TA

Kohtaamiset: ihmisen toistuvasti tai kertaluonteisesti kohtaamat ihmiset, tapahtumat ja muut olosuhteet, jotka voivat vaarantaa hänen hyvinvointinsa ja terveytensä.

Kokemukset: ihmisen omat kokemukset em. asioista määrittävät sen, ovatko ne (olleet) traumaattisia vai eivät.

Kertymä: vaikutukset, jotka ihmiseen kertyvät em. kokemusten myötä, voivat näkyä joko lyhyellä tai pidemmällä aikavälillä, ja niiden liittäminen itse traumaattiseen tapahtumaan voi olla vaikeaa.

iloa ja toivoa

Perhepalveluissa ja lastensuojelussa ollaan pääkallopaikalla traumojen suhteen

- Tukevat ja hoivaavat ihmissuhteet ovat keskeisiä traumoista toipumiselle ja jokainen asiakas- tai potilassuhde voi osaltaan edistää tätä toipumista, mikäli ihminen tuntee tulevansa arvostetuksi, ymmärretyksi ja validoiduksi.
- Lasten ja perheiden kanssa työskenteleviltä myös vaaditaan osaamista traumojen kohtaamisessa.
- Mikäli taustalla vaikuttava trauma sivuutetaan tai sitä ei tunnisteta tai se huomioidaan tavalla, joka ei ole traumatietoinen, lisää se uudelleentraumatisoitumisen riskiä ja voi mitätöidä asiakkaan kokemusta

iloa ja toivoa

Lapset ja nuoret traumainformoidun työotteen keskiössä

1. Maksimoidaan lasten, nuorten ja lapsiperheiden psykologinen ja fyysinen turvallisuuden kokemus
2. Tehdään näkyväksi traumaattiseen stressiin liittyvät perheen, lapsen ja nuoren tarpeet
3. Edistetään lapsien ja nuorten hyvinvointia ja resilienssiä
4. Edistetään perheiden hyvinvointia ja resilienssiä
5. Edistetään järjestelmän työntekijöiden hyvinvointia ja resilienssiä
6. Ollaan yhteistyökumppaneita lasten, nuorten ja perheiden kanssa
7. Luodaan kumppanuutta systeemissä olevien, perheiden,n nuorten ja lasten kanssa toimivien yksiköiden välille

Jennifer S. Middleton, Sandra L. Bloom, Jessica Strolin-Goltzman & James Caringi (2019) Trauma-informed care and the public child welfare system: the challenges of shifting paradigms: introduction to the special issue on trauma-informed care, Journal of Public Child Welfare

Lastensuojelun erityispiirteitä traumanäkökulmasta

- Lastensuojelun asiakkuus ja siihen liittyvä työskentely voi itsessään olla perheille traumatisoivaa.
- Lastensuojelun työntekijät voidaan kokea tunkeilijoina, johtuen heidän tehtävästään arvioida lasten turvallisuutta.
- Lastensuojelun työskentely voidaan kokea oman vanhemmuuden kyseenalaistamisena ja se voi herättää pelkoja lapsen sijoittamisesta kodin ulkopuolelle.

M.Kerminen 2022

SIJOITUSPROSESSIEN TRAUMATISOIVA VAIKUTUS

- Kodin ulkopuolelle sijoitettavat lapset ovat lisäksi vaarassa uudelleen traumatisoitua sijoitusprosessiin liittyvän arvioinnin, kotoa pois joutumisen tai sijoituspaikan muutosten myötä.
- Toistuvat erossaolon ja menetyksen kokemukset voivat myös vaikuttaa lapsen kykyyn selviytyä.
- Sijoituspaikan muutokset ovat yhteydessä lapsen heikompaan kehitykseen, esimerkiksi ongelmina kiinnittymisen, käyttäytymisen sekä minäkäsityksen kanssa.

M.Kerminen 2022

Harjoitus

LAPSUUDEN HAITALLISET KOKEMUKSET (ACE)

- Henkinen väkivalta
- Seksuaalinen väkivalta
- Hylätyksi tulemisen kokemus (esim. avio ero, kuolema)
- Fyysinen väkivalta
- Läheinen vankilassa
- Emotionaalinen vaillejääminen
- Perheväkivallan todistaminen
- Aineellinen vaillejääminen
- Vanhempien päihdeongelmat
- Vanhempien mielenterveys-ongelmat

(Mukaellen Veronika Tait, 2019)

ILOAJATOIVOA.FI

CC Kati Sarvela

iloa Ja toivoa

ACE-tekijät ovat potentiaalisesti traumatisoivia tekijöitä!

Toksinen eli myrkyllinen stressi

iloa ja toivoa

Ihmisiä ei määritellä vain haasteiden, puutteiden ja toiminnan vajeiden perusteella vaan myös vahvuuksien, kykyjen ja toimijuuden kautta.

Saija Westerlund-Cook

S. Westerlund-Cook,Traumainformoitu työote, (2023), Lapsuusajan haitallisten ja suojaavien kokemusten sekä toivon merkitys systeemisessä ja suhdeperusteisessa työotteessa, Traumainformoitutyöote, toim. J. Linner Matikka ja t. Hipp

iloa
Ja toivoa

LAPSUUDEN POSITIIVISET KOKEMUKSET (PCE)

Viihtyminen koulussa

Välittävät opettajat

Mahdollisuus hauskanpitoon

Lohtua tuova uskomusjärjestelmä

Ennustettavat arjen rutiinit

Hyvät kaverit ja mukava naapu-rusto

Turvalliset lähisuhteet

Viihtyminen omassa seurassa

(Mukaellen Veronika Tait, 2019)

Bethell., Jones, J., Gombojav, N., Linkenbach, J & sege, R. (2019) Positive Experiences and Adult Mental and Relational Health in a Statewide Sample: Associations Across Adverse Childhood Experiences.

12,6 % raportoi mielenterveyden pulmia

25 % raportoi mielenterveyden pulmia

48.2 % raportoi mielenterveyden pulmia

0-2 PCE

3-5 PCE

6-7 PCE

Posittiiviset lapsuuden kokemukset (PCE) suojelevat aikuisuuden mielenterveyttä (Bethell ym. 2019)

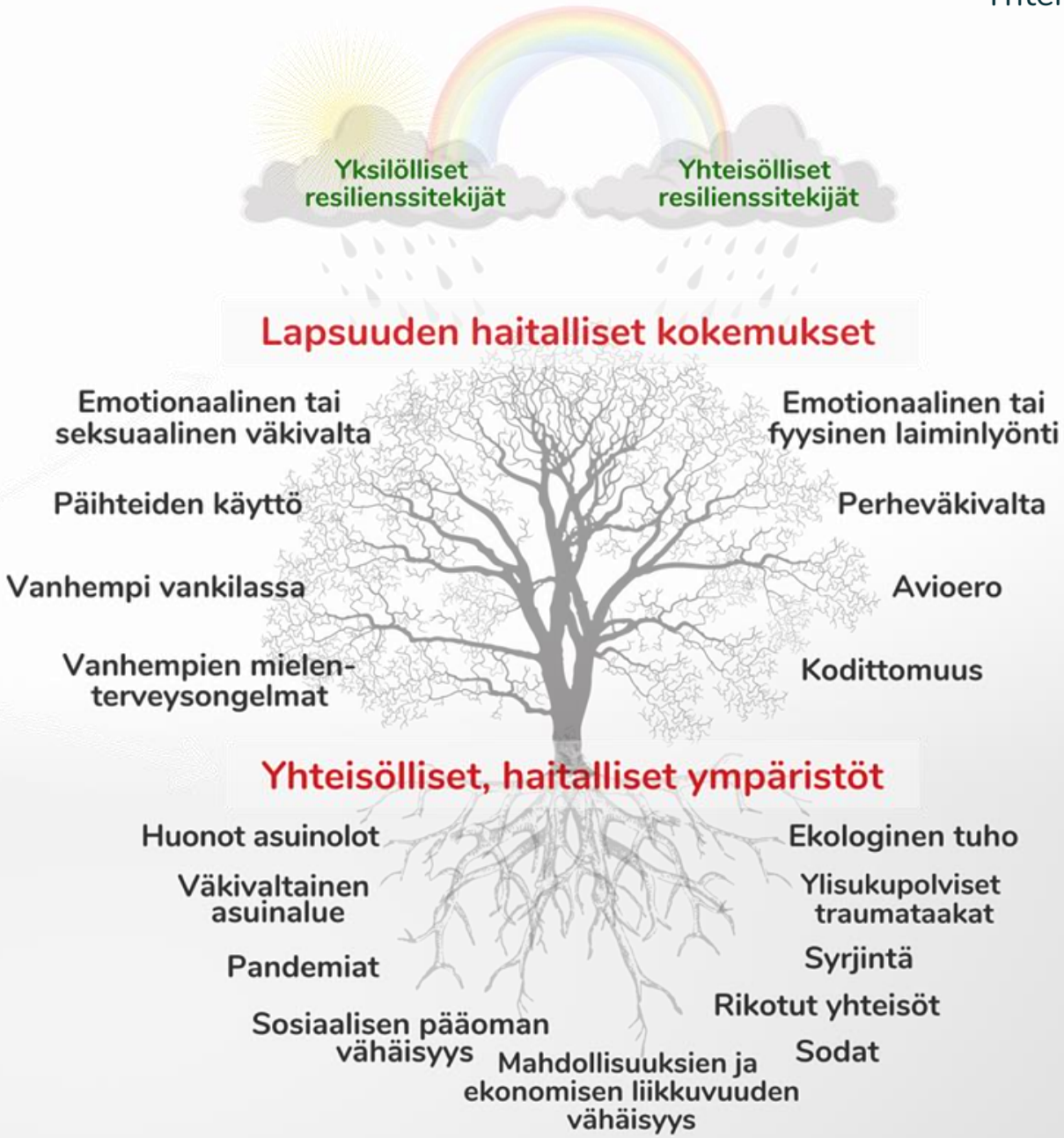
Yksilölliset resilienssitekijät:

Lähisuhteet, rutiinit, temperamenttitekijät

Yhteisölliset resilienssitekijät:

Toipumista tukevat rakenteet, kuten asuinolot, sosioekonominen liikkuvuus, tasa-arvoinen koulutus

Kokonaisvaltaisen terveytemme uhat vaikuttavat parina

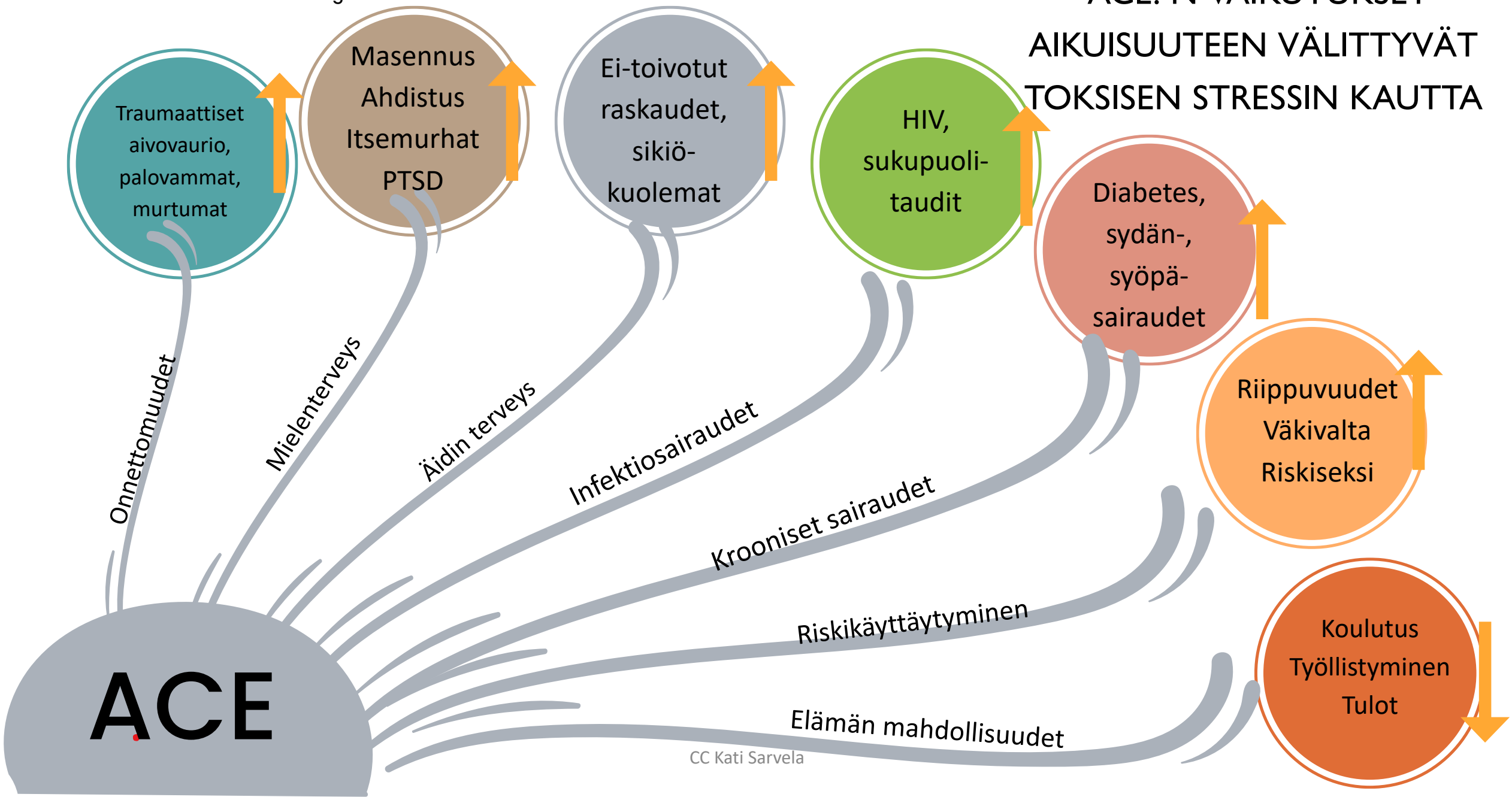
The pair of ACE:s: Adverse Childhood Experiences and Adverse Community Environments

Ellis W., Dieatz W., BCR Framework, Academic Peds (2017), K. Sarvela & M. Pekkala (2020)

Rebecca Rampe, ACES: An Unaddressed Public Health Crisis
acha.org

iloa Ja toivoa

ACE: N VAIKUTUKSET AIKUISUUTEEN VÄLITTYVÄT TOKSISEN STRESSIN KAUTTA

CC Kati Sarvela

PACE-tietoisuus

- Tietoisuus ACE-tekijöistä ja niiden yleisyydestä sekä vaikutuksista
- Traumaoireiden tunnistaminen
- Kyky kohdata henkilöitä, jotka kärsivät toksisesta stressistä
- Tietoisuus PCE-kokemuksista
- Kyky tarjota suojelevia kokemuksia

https://positiveexperience.org/

LAPSEN KEHITYKSEN SUURIMMAT MUUTOKSET ENNEN KOLMEA IKÄVUOTTA

2-3 kk hymy ja jokeltelu
7-9 kk sinä ja minäero
12-13 kk iässä symbolien ymmärtäminen alkaa
18-21 kk ei -sanan tietoinen käyttö
24-36 kertova vuorovaikutus

- Psyykkisesti terveitä lapsia kasvaa ja kehittyy myös vaikeissa olosuhteissa (synnynnäiset vahvuudet).
- Lapsen psyykkinen kehitys voi häiriintyä näennäisen suotuisissakin oloissa (biologiset riskitekijät, esimerkiksi keskosuus)

Mirjami Mäntymaa ja Tuula Tamminen, 1999, DUODECIM 1999, 115 (22)

Symbioottinen kehitysvaihe 2 - 6 kk - Tuskauniversumi

Jos arvottomuuden dynamiikan synty ajoittuu symbioottisen vaiheeseen, on arvottumuuden kokemus erilainen kuin silloin, kun se syntyy myöhemmin lapsuudessa syntyneestä arvottomuudesta.

Se ei ole tunne vaan eriytymätömän kehomielen kokonaisvaltainen kokemus = tuskauniversumi on hänen olotila.
Vauva ei tunne ahdistuksen tunnetta vaan hänen koko olemuksensa räjähtää puhtaaseen tuskaan, ahdistukseen, kauhuun, paniikkiin tai turvattomuuteen.

Myöhemmin lapsuudessa syntyneet tuska- ja ahdistustilat ovat kokemuksellisesti erilaisia.

Juha Klaavu (2023)

ESIKOULUIKÄISET LAPSET

- Voivat kokea **avuttomuuden tunnetta,** epävarmuutta siitä, onko vaara jatkuvaa, yleistä pelkoa, joka ulottuu traumaattisen tapahtuman ulkopuolelle ja muualle heidän elämäänsä, ja vaikeuksia kuvata sanoin, mikä häiritsee heitä tai mitä he kokevat emotionaalisesti.
- Aiemmin hankittujen kehitystaitojen menettämisenä.
- Eivät ehkä pysty nukahtamaan yksin tai eivät halua erota vanhemmistaan kouluun mennessä..
- Eivät ehkä enää halua leikkiä ilman perheenjäsentä muiden lasten kanssa.
- Usein lapset menettävät osan puhe- ja “vessataidoistaan” (yökastelu) tai heidän uniaan häiritsevät painajaiset, öiset pelot tai nukkumaanmenon pelko.
- Lapset voivat osallistua traumaattiseen leikkiin – toistuvaan ja vähemmän mielikuvitukselliseen leikkiin, joka voi edustaa lasten jatkuvaa keskittymistä traumaattiseen tapahtumaan tai yritystä muuttaa traumaattisen tapahtuman negatiivista lopputulosta.

Age-Related Reactions to a Traumatic Event,NCTSN.ORG

ALAKOULUIKÄISET LAPSET

- Trauma voi herättää jatkuvaa huolta omasta, kavereiden tai perheen turvallisuudesta.
- Lapset voivat olla huolissaan omista toimistaan tapahtuman aikana.
- Kokevat syyllisyyttä tai häpeää siitä, mitä he tekivät tai eivät tehneet traumaattisen tapahtuman aikana.
- He saattavat kertoa jatkuvasti uudelleen traumaattisesta tapahtumasta tai voivat kuvata olevansa pelon tai surun tunteiden vallassa.
- Voi vaarantaa myös kouluikäisten lasten normaalit kehityksellet vaiheet.
- Voi olla unihäiriöitä (nukahtamisvaikeudet, yksin nukkumisen pelko tai toistuvia painajaisia)
- Opettajat kuvaavat usein, että näillä lapsilla on enemmän keskittymis- ja oppimisvaikeuksia koulussa (toksinen stressi!).
- Somaattiset vaivat (päänsäryt/vatsakivut ilman selvää syytä),
- Jotkut lapset käyttäytyvät epätavallisen holtittomasti tai aggressiivisesti.

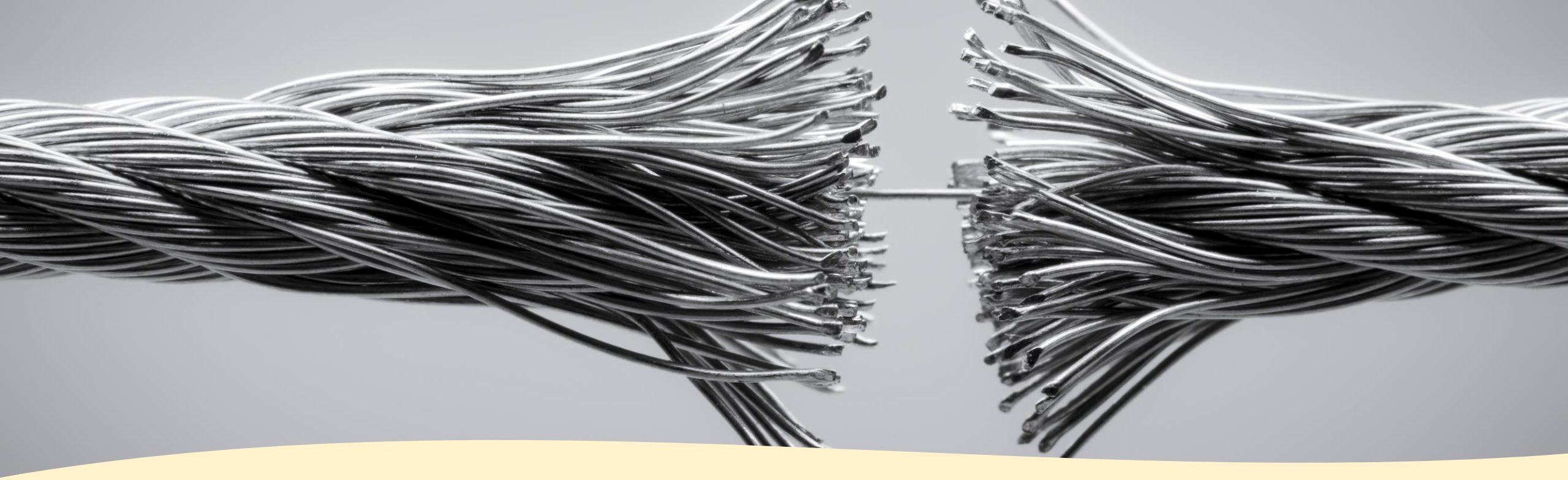
Age-Related Reactions to a Traumatic Event,NCTSN.ORG

YLÄKOULUIKÄISET JA LUKIOLAISET

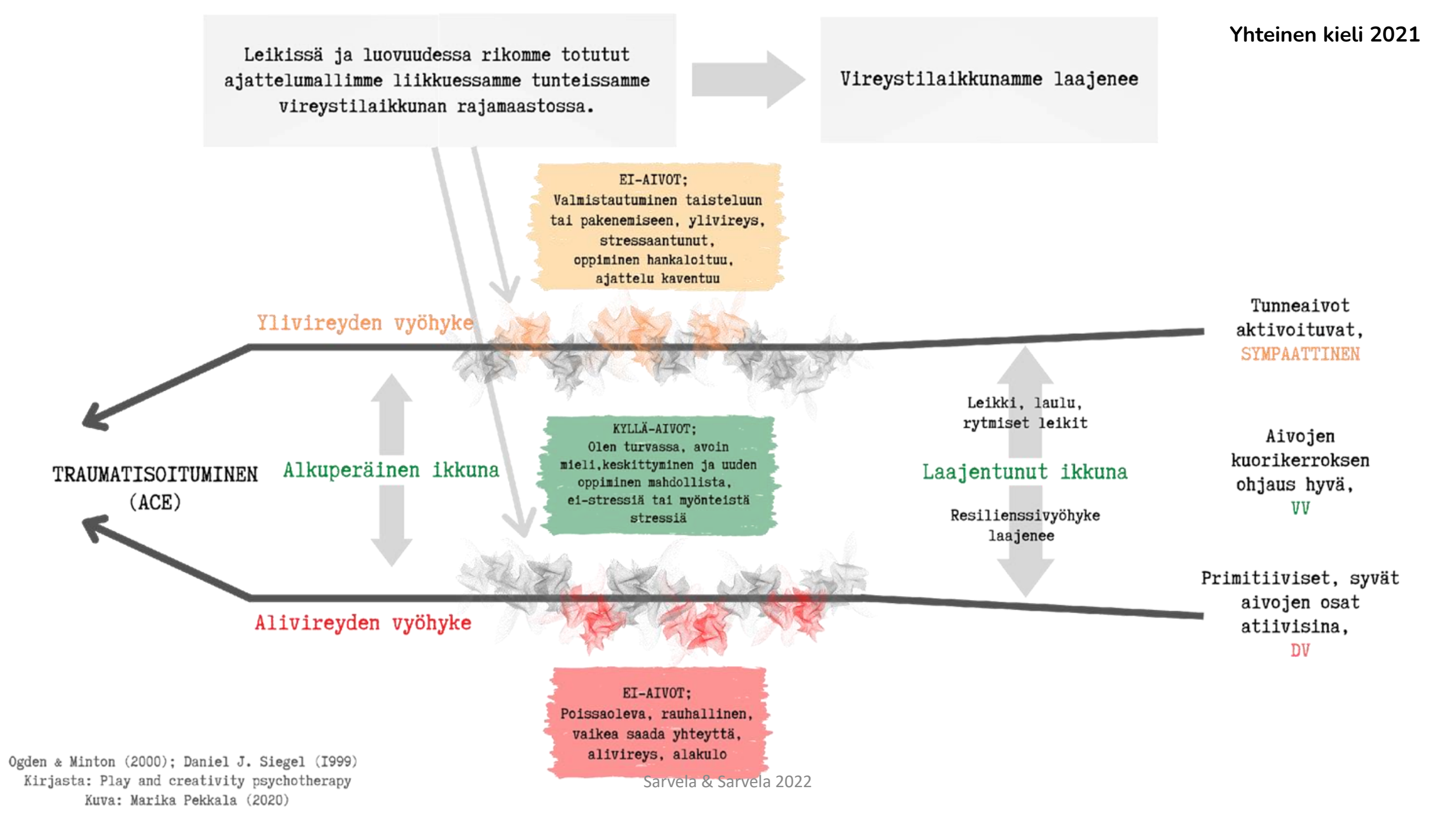
- Traumalle altistuneet nuoret ovat tietoisia omista emotionaalisia reaktioistaan tapahtumiin.
- He saattavat olla huolissaan siitä, että heidät leimataan "epänormaaliksi" tai erilaiseksi kuin heidän ikäisensä
- Nuoret saatavat vetäytyä perheestä ja ystävistä.
- Nuoret kokevat usein häpeän ja syyllisyyden tunteita traumaattisesta tapahtumasta ja voivat elättää fantasioita kostosta ja kostosta.
- Nuorillla traumaattinen tapahtuma voi aiheuttaa radikaalin muutoksen maailmankuvassa. (Radikalisoitumisriksi!)
- Jotkut nuoret harjoittavat itsetuhoista (viiltely, päihteet) tai tapaturmaherkkää käyttäytymistä.

Age-Related Reactions to a Traumatic Event,NCTSN.ORG

PTSE vai PTSD C- PTSD?

- **PTSE** = Persistent traumatic stressed environment (Shawn Ginwright)
  - Pysyvä, traumatisoiva, elinympäristö esim. väkivaltainen koti, slummi
- **C-PTSD** = Monimuotoinen traumaperäinen stressihäiriö
- **PTSD** = Post traumatic stress disorder
  - Traumaperäinen stressihäiriö (=pitkittynyt toksinen stressireaktio, yli kuukauden
- **Akuutti traumaperäinen stressireaktio** (oireita alle kuukauden)

Ogden & Minton (2000); Daniel J. Siegel (I999)
Kirjasta: Play and creativity psychotherapy
Kuva: Marika Pekkala (2020)

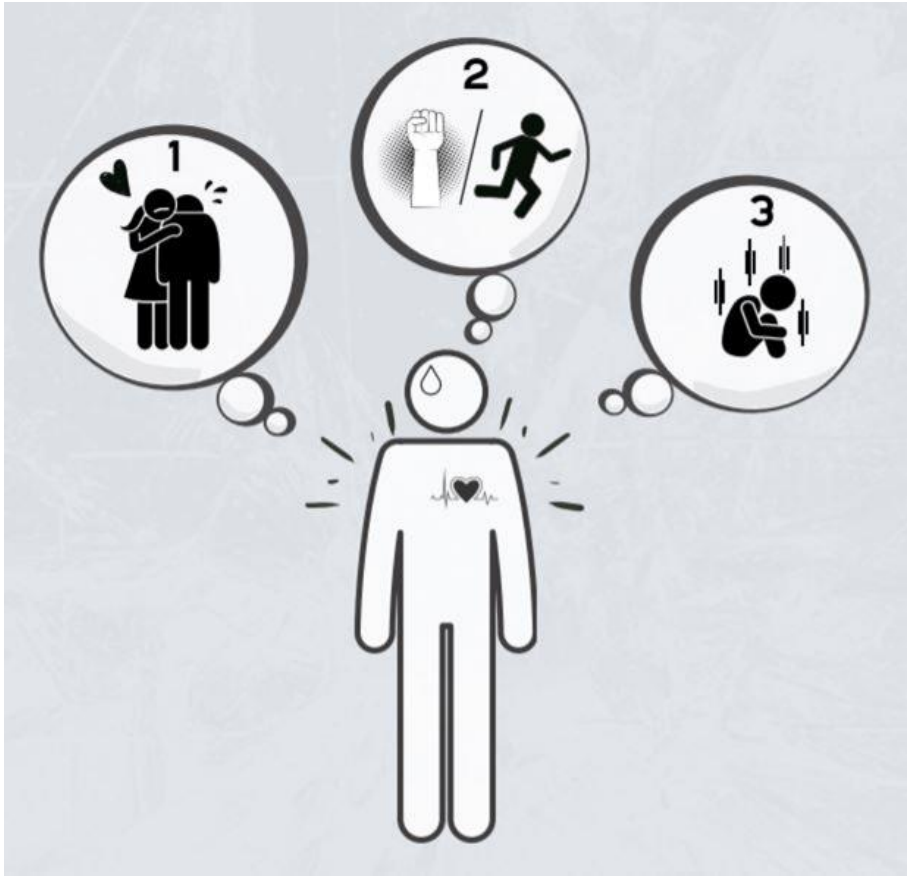
Uhkaavissa tilanteissa

1. **Ensisijassa** ihminen pyrkii selviämään haastavista tilanteista loogiseen ajatteluun nojautuen, toisiin liittyen, toisilta tukea hakien ja siihen turvautuen (sosiaalisen liittymisen järjestelmä) (VV)

Jos tämä ei ole mahdollista tai ei tarjoa turvaa:
2. Ihminen **valmistautuu uhkaan taistelemalla** (viha) tai **pakenemalla** (pelko) (**Sympaattinen hermosto**)

Jos tämä(kään) ei onnistu:
3. Ihminen saattaa **jähmettyä tai lamaantua** (kyvytön liikkumaan) (SV)

Puolustusmekanismit suojelevat lisäkärsimyksiltä, mekanismi tapahtuu **tahdosta riippumattoman hermoston eli autonomisen hermoston** ohjaamana automaattisesti.

VV = Vatsanpuoleinen kiertäjähermo **SV= Selänpuoleinen kiertäjähermo**

Aivot ja autonominen hermostomme ovat aina jossain tilassa.

Vihreä

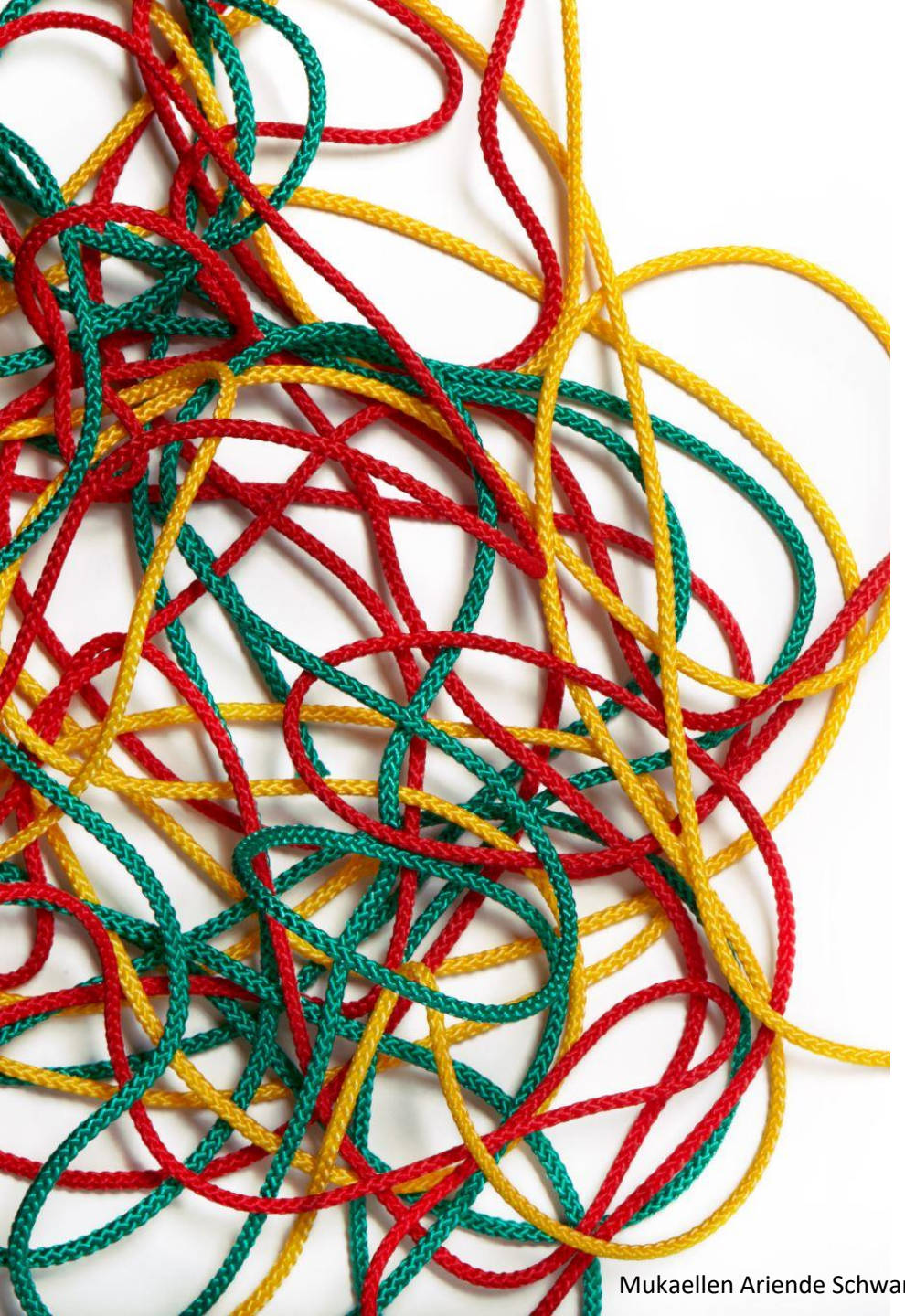
Vatsanpuoleinen vagus ja hyvä kortikaalinen ohjaus, vakaus

Oranssi

Sympaattinen hermosto, liikemobilisaatio, "taistele tai pakene", tunneaivot aktiivisena

Punainen

Selänpuoleinen vagus ja liskoaivot aktiivisena, tunteiden turtuminen, lamaantuminen

Merkkejä hyvin säädellystä autonomisesta hermostosta

- Tunne levollisuudesta ja valppaudesta
- Kyky ilmaista tunteita elävästi takertumatta niihin
- Kyky ajatella selkeästi ja loogisesti
- Kyky reflektoida erilaisia näkökulmia ja tehdä viisaita päätöksiä
- Kyky maadoittumiseen
- Kyky tiedostaa oma kehoa
- Terve ja vakaa lepo- ja aktiviteettirytmi sekä terve suhde ravintoon
- Kyky kommunikoida selkeästi

Sarvela & Sarvela 2022

Mukaellen Ariende Schwartz, Complex Trauma Certification Training – A Strength-Based Approach for Treating Complex PTSD, 11(2020)